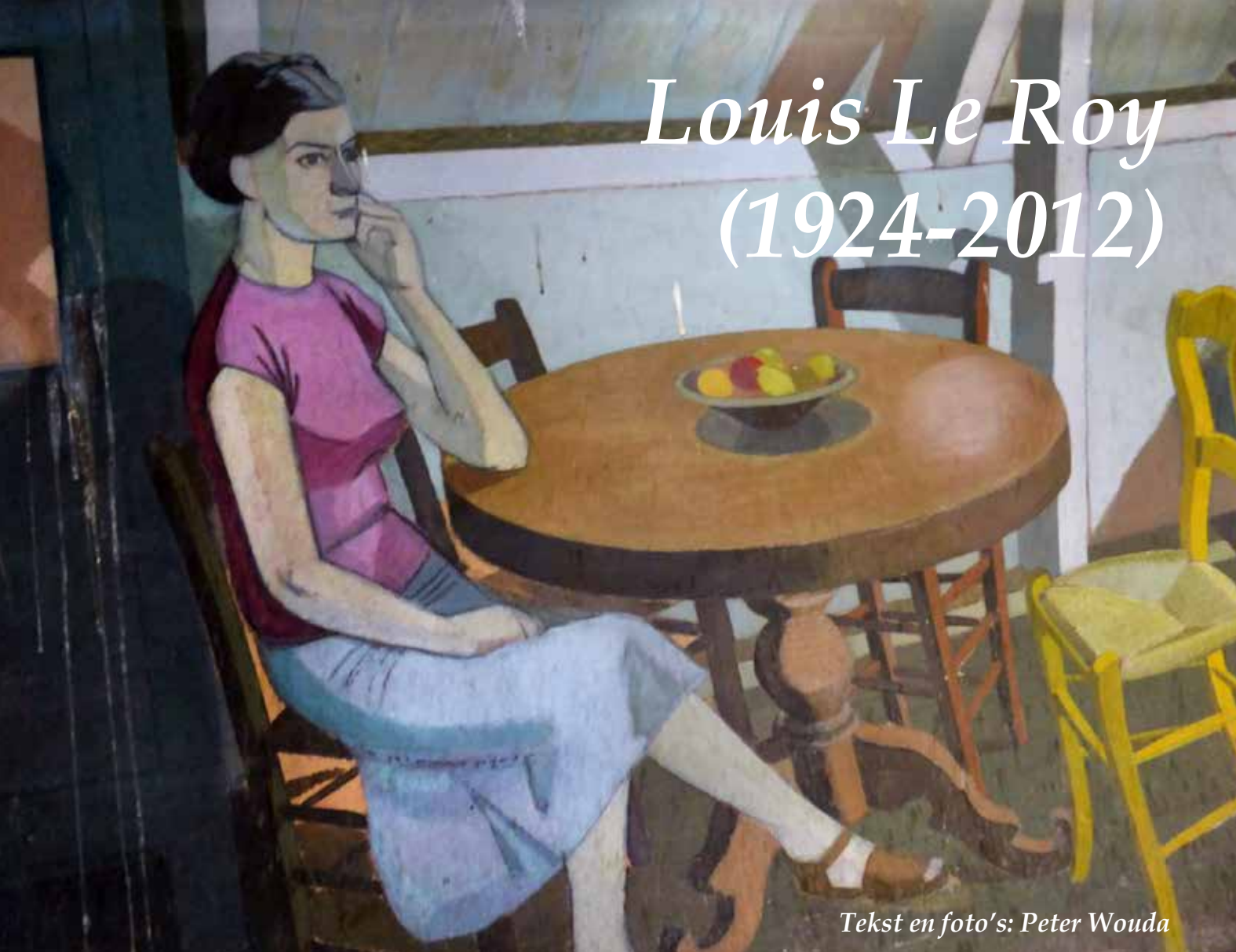

Louis Le Roy (1924-2012)

Tekst en foto's: Peter Wouda

Schilderij dat Le Roy van Inge maakte op de zolderkamer van Sevensma

DOENER EN DENKER

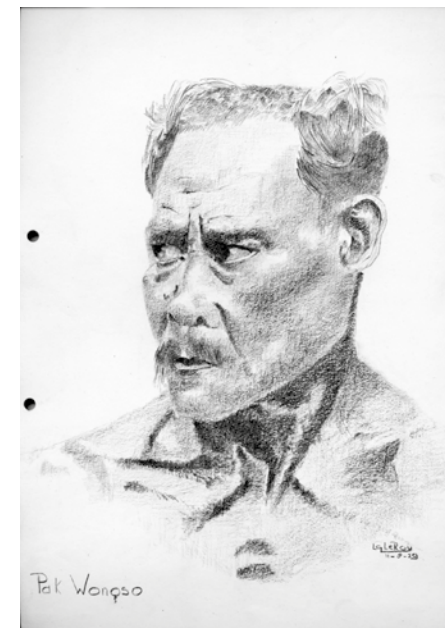
Dit jaar is het honderd jaar geleden dat Louis Le Roy werd geboren. Hij is vooral bekend van zijn ecologische projecten in binnen- en buitenland, waarvan de ecokathedralen van Mildam en Heerenveen-Midden de bekendste zijn. Wie was deze zelfbenoemde ecotect, wat heeft hij voor Heerenveen betekend en kunnen we nu nog wat van hem leren?

AMSTERDAM

Louis Guillaume Le Roy werd op 31 oktober 1924 geboren in Amsterdam. Hij had een oudere broer, Bert, en nog twee oudere halfbroers, Ko en Hennie Bavelaar. Bert is later geëmigreerd naar Canada, zoals zo veel mensen tijdens de Koude Oorlog.

DEVENTER

De familie verhuisde ergens in de jaren 30 naar Deventer waar ze tot 1948 hebben gewoond. In 1939, op 15-jarige leeftijd dus, maakte Le Roy al prachtige portrettekeningen (zie afb. 1), waarvan er een aantal bewaard zijn gebleven en die onlangs weer boven water zijn gekomen nadat ze jarenlang in Heerenveen opgeborgen hebben gelegen. Hierover later meer.

Portrettekening uit 1939 toen Le Roy 15 jaar was

In de zomer van 1947 maakte Le Roy samen met een vriend een reis naar Frankrijk. Hij hield hier een dagboek van bij waarin hij ook aquarellen en schetsen van planten en portretten maakte.

In Deventer slaagde hij vlak na de oorlog voor de Rijks HBS, waarna hij zich in september 1945 inschreef voor de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunst in Den Haag. Hij begon wel aan de opleiding, maar stopt deze voortijdig in 1948. Als reden gaf hij later aan dat dit door geldgebrek was. Hij behaalde wel de akte van bekwaamheid hand- en rechtlignig tekenen aan HBS scholen. Met

dit diploma op zak wist hij in 1949 een aanstelling als tekenleraar in Steenwijk en later aan de Rijks HBS in Heerenveen te bemachtigen. Eerst tijdelijk, maar al snel voor onbepaalde tijd.

VASTE VERKERING

Tijdens zijn studie in Den Haag ging hij op kamers bij de familie De Graaf in Wassenaar. Daar leerde hij Ingeborg (Inge) van Losser kennen. In 1948 tekende Le Roy het portret van Inge en een zelfportret (zie afb. 2).

Portrettekeningen van Louis en Inge uit 1948

In dat zelfde jaar, toen Louis en Inge al verkering hadden, maakte Inge in haar eentje een reis naar Amerika voor 9 maanden, ook met het idee dat ze daar op termijn samen zouden gaan wonen, maar Inge kwam er al snel achter dat dit niets voor 'Loetje' zou zijn. Le Roy miste haar zo dat ze eerder weer naar Nederland is teruggegaan. Haar zus Els is wel naar Amerika geëmigreerd. Inge is er later nooit meer geweest.

Le Roy kreeg als eerste een aanstelling als tekenleraar in Steenwijk. Hij woonde bij de kunstenaarsfamilie Bert en Miek Brante aan de Willem de Zwijgerstraat in die stad. Bert was ook tekenleraar aan de HBS in Steenwijk, dus een collega van Louis. Bert en Mieke waren net als Louis geboren in Amsterdam.

Le Roy bleef niet lang in Steenwijk. Na een jaar kreeg hij een aanstelling aan

de Rijks HBS in Heerenveen, en toen verhuisde hij naar de Mr. Halbe Binnenstraat in die plaats waar hij bij de familie Hof op kamers woonde.

Omdat hij op zoek was naar een atelier in Heerenveen, liep hij op een dag bij Boekhandel Sevensma naar binnen met de vraag of hij de zolderkamer in het pand achter de winkel kon huren. Dat was de stoomdrukkerij van Hingst en Hepkema, uitgevers van het nieuwsblad de Hepkema's Courant. Deze ruimte

mocht hij huren, maar er moest het nodige aan verbouwd worden om het als atelier te kunnen gebruiken. Zoon Ys Sevensma herinnert zich: "Het pand telt drie verdiepingen, begane grond met werkplaats, eerste verdieping met magazijn en zolder, die via een ijzeren wenteltrap met elkaar waren - en nog steeds zijn - verbonden. De trap eindigt bij een luik dat toegang geeft tot de zolder. Het is deze zolder die Le Roy ging huren. Dat heeft mij altijd verbaasd. Van een atelier stel ik mij een ruimte met veel ramen voor om het juiste daglicht te krijgen. Maar hier was het erg donker met twee kleine ramen voor en achter en twee steekraampjes in het dak. Het donkere dakbeschoot maakte het ook al niet lichter. Hoe dan ook, de heer Le Roy ging voortvarend aan het werk." Hij herinnert zich ook dat Le Roy een verstekzaag overnam van Sevensma, waarmee hij niet alleen een stevige schildersezel maakte, maar ook zijn eigen

bed. In het bed had hij opbergruimte gemaakt voor zijn tekeningen. Le Roy bewaarde hier ook oude tekeningen die hij in Deventer had gemaakt. Het betreft portrettekeningen van mensen met een Indisch uiterlijk, waarschijnlijk getekend naar een foto. Een aantal daarvan hebben altijd opgeborgen gelegen in een ruimte achter de winkel, ook toen Le Roy al was verhuisd. In 2024 zijn de tekeningen weer gevonden door Klaas de Boer uit Oranjewoud, eigenaar van christelijke Boekhandel De Brug, de voormalige boekhandel van Sevensma. Op die zelfgemaakte schildersezal schilderde Le Roy waarschijnlijk Crackstate

Schilderij van Crackstate, door Le Roy geschilderd vanuit het zolderraam bij Boekhandel Sevensma

(afb. 3), dat hij vanuit het zolderraam kon zien. Ys Sevensma maakte, vlak voordat hij verhuisde naar Amsterdam, een vergelijkbare aquarel, maar dan uit een iets andere hoek als herinnering aan deze plek. Bijzonder dat Amsterdamer Le Roy naar Heerenveen ging, en Ys Sevensma juist naar Amsterdam vertrok. Hij moest voor de opleiding ook naakten schilderen. Hij grapte vaak dat hij met Inge getrouwd is zodat zij naaktmodel kon zijn voor zijn studie. Toen ze nog niet getrouwd waren kwam Inge soms ook wel vanuit Wassenaar naar Heerenveen, maar mocht nog niet bij Louis blijven slapen. Ze logeerde dan bij Jeltsje Johanna van der Goot en Uilke Sijbesma die op de Dracht 99 een drogisterij hadden. Dit is de plek waar later de winkel van Dixons was en die intussen gesloopt is. Dochter Henriette herinnert zich hun nog als tante Jet en tante Oele.

Op de kleine zolderkamer van Sevensma werd 3 september 1951 hun eerste dochter, Ingrid, geboren en op 7 februari 1955 dochter Henriette. Toen werd de woning te klein, en verhuisde het jonge gezin in 1957 naar de Azaleastraat 48. Daar was een grasveldje achter huis, dat echter steeds kleiner werd, want Le Roy was toen al aan het experimenteren met verwilderding van zijn voor- en achtertuin, wat bij de burens de nodige vragen oproep. In 1961 maakt Le Roy samen met een vriend weer een fietstocht door Frankrijk. Een verslag van deze reis verschijnt in de kerstbijlage van de Friese Koerier. Le Roy schrijft hierin dat

hij kort na de oorlog in een boek over bouwkunst een foto ziet van de abdij St. Madelein in Véselay (Frankrijk). Dat maakt zo'n indruk op hem dat hij besluit om deze kerk ooit te gaan bezoeken. Hij wilde "het spoor hervinden waarop schoonheid kan ontstaan". Later schilderde hij het plafond van het atelier achter zijn huis in dezelfde kleur als het plafond van de abdij.

VERHUIZING NAAR ORANJEWOUD

In 1962 kopen Louis en Inge een woning aan de Julianaweg 61, wat tegenwoordig de Prins Bernhardweg 25 is. De verkoop van het huis heeft de Friese Koerier nog gehaald omdat bij de veiling door notaris Hoekstra in hotel Oord in Oranjewoud 149 keer werd verhoogd! De inzet was 19.779 gulden maar de woning werd uiteindelijk voor 28.125 gulden verkocht. Nu had Le Roy eindelijk een grotere

tuin waarin hij de natuur kon bestuderen. Om het hele jaar door zijn tuin te kunnen bewonderen bouwde hij zelf van gebruikte stenen een uitbouw met een wand van glas. De tuin is zijn hele leven lang een bron van inspiratie geweest. Daar is de kiem gelegd voor de grote projecten die hij later heeft geïnitieerd. Aan het eind van zijn leven, toen hij niet meer zelf kon werken in Mildam, was de tuin bij het huis de plek waar hij nog lichte werkzaamheden deed.

De tuin bij zijn huis was als snel te klein voor de grote plannen die Le Roy in zijn hoofd had. In 1964 koopt hij via een stroman voor 9.000 gulden een stuk landbouwgrond in Mildam aan de IJntzelaan. Een deel daarvan verkoopt hij direct weer door, maar ruim 2 hectare houdt hij zelf. Nog in datzelfde jaar krijgt hij een vergunning om op dat land een werkplaats annex atelier te mogen bouwen. Geen woning dus, want dat stond het bestemmingsplan niet toe. Het stuk grond zal eerst nog jaren onbewerkt blijven, maar zal later een grote metamorfose ondergaan en duizenden mensen uit binnen- en buitenland naar Mildam brengen!

Kunstzinnig aangelegde particulier Rond die tijd heeft Le Roy al enige naam opgebouwd als 'kunstzinnig aangelegde particulier'. Dat blijkt uit een gemeentelijk stuk waarin wordt voorgesteld om hem te benaderen voor de inrichting van een kilometer lange strook openbare ruimte die de nieuwe wijk Heerenveen-Midden doorkruist. Het is verbazingwekkend dat Le Roy, die geen ervaring had in het aanleggen van plantsoenen en ook geen ontwerp tekening heeft laten zien, de opdracht heeft gekregen. Iemand die een belangrijke rol heeft gespeeld in het toekennen van de opdracht is Brugt Hartstra, destijds hoofd van de plantsoendienst en zeer onder de indruk van de ideeën van Le Roy. In 1966 wordt er daadwerkelijk begonnen met de aanleg van de 'tuinen van Le Roy' aan de Europalaan en Pres. Kennedylaan, en sinds die tijd is de strook niet meer uit het nieuws geweest. Hartstra heeft in de beginjaren een dagboekje bijgehouden van alle rondleidingen die hij in die jaren heeft gehouden met belangstellenden uit binnen- en

buitenland. Het waren er meerdere per week. Hij noteerde eens dat het allemaal wel veel tijd kostte, naast het werk wat allemaal gedaan moest worden.

SCHOTERLANDSE KRUISEKERK

Bij de sloop in 1972 van de Schoterlandse Kruiskerk, die tegenover het Posthuis Theater stond en waar nu de fundering

Aquarel gemaakt door Ys Sevensma, vlak voordat hij verhuisde naar Amsterdam

nog van te zien is, is een groot deel van het materiaal naar de Le Roy tuin gebracht. Een 12-tal natuurstenen van 90 bij 90 cm is nog steeds herkenbaar als tegels die vroeger in de kerk lagen (zie afb. 4). De rest is inmiddels overwoekerd door de natuur. Alleen de hoogteverschillen wijzen nog op de grote berg stenen die er onder ligt. Frappant detail is dat de Schoterlandse Kerk ooit een Rijksmonument was. De Le Roy tuin staat nu op de nominatie om Rijksmonument te worden (het staat al op de gemeentelijke monumentenlijst) als Post-65 monument.

In diezelfde tijd is de Watertoren gesloopt. Er is nog sprake van geweest dat de stenen daarvan gebruikt zouden worden voor een Le Roy tuin op het land van Flucie Witteveen, die in Nieuweschoot aan de Rotstergaastweg een stuk grond had. Dat is niet doorgegaan. Op die plek is later het hotel Heidehof gebouwd.

In 1984 wordt de gevangenis gesloopt. Le Roy regelt dat een deel van het sloopmateriaal op zijn land in Mildam wordt gestort, waar het nu nog steeds ligt. Jaren later, in 1995, zal journalist Jan de Jong (ook bekend als 'Jan Krante') van de Leeuwarder Courant hem vragen of een brokstuk van de gevangenis gebruikt mag worden voor een monument

bij het gemeente huis. Dat had De Jong samen met Herman ter Meulen (voorzitter bij de gemeente Heerenveen), Rienstra (directeur Arbeidsbureau) bedacht. Omdat Le Roy bekend stond als een eigengereide man was geen van drieën direct bereid om naar Oranjewoud te gaan, maar uiteindelijk heeft De Jong de stoute schoenen aangedaan. Het was echter snel geregeld, en het monument staat nu nog steeds rechts van de ingang van het gemeentehuis aan het Crackplein.

ZILVEREN ANJER EN ERETEKEN GEMEENTE HEERENVEEN

In 1972 ontvangt Le Roy het ereteken van de Gemeente Heerenveen uit handen van burgemeester Henk Hellinga vanwege zijn vele verdiensten. De gemeenteraad had grote waardering voor de frisheid en oorspronkelijkheid waarmee Le Roy de basis legde voor de tuin aan de Pres. Kennedylaan waardoor Heerenveen landelijke bekendheid

kreeg. "U hebt niet een plan op tafel gelegd en gezegd red je er zelf verder maar mee, maar het ook vanaf het prille begin begeleid. De tuin is een stukje van u zelf geworden, en het heeft ons met elkaar iets te vertellen. Een experiment dat ons werd aangepreft maar ook wist te overtuigen. Mogen we er dan als Heerenveen trots op zijn dat men elders in het land wat jaloers naar ons kijkt?" aldus Hellinga in zijn toespraak. Le Roy, die onder valse voorwendselen naar het gemeentehuis was gelokt, kwam met een geïmproviseerde reactie van een half uur, waarin hij stelde dat "we in 1966 in Heerenveen gewoon een beetje vooruitziend zijn geweest. Bovendien moet ik zeer tot mijn spijt zeggen dat ik de omstandigheden mee heb. De thema's zijn oud en er is in wezen niets nieuws onder aan de gang. Al in de Egyptische oudheid werd gezocht naar een tegencultuur om het proces van degradatie dat elke cultuur in zich heeft af te remmen". Daarnaast kreeg hij de prijs voor de activiteiten die hij voor het Posthuis Theater heeft ontplooid. Hij maakte jarenlang de decors voor het jaarlijkse sprookje, en gaf o.a. kleuradvies voor de herinrichting van het Posthuis. En het kon niet op dat jaar: uit handen van Prins Bernhard ontving hij de Zilveren Anjer.

Ondanks alle lof die hij krijgt, gaat het niet zoals Le Roy het wil. Een belangrijk onderdeel van de visie van Le Roy voor het inrichten van de openbare ruimte is de inbreng van omwonenden, en dat is nou net waar hij bij de gemeente minder bereidheid vindt dan hij had gehoopt. Het is voor hem reden om het Kennedylaan-project de rug toe te keren, en zich helemaal te richten op zijn eigen stuk grond in Mildam. Daar kon hij helemaal zijn gang gaan, en laten zien wat één mens kan realiseren in zijn leven. Later, als hij al honderden vrachtwagens met restmateriaal van stratenmakers met de hand heeft verwerkt, zal hij zeggen: "Moet je nou eens kijken wat hier gebeurd is. Als één mens in zijn leven dit in zijn vrije tijd kan maken, hoe veel potentieel is er dan om de openbare ruimte in te richten als maar 1% van alle mensen dit zou gaan doen?". Gedetailleerde bouwtekeningen zijn er nooit gemaakt. Niet voor de Le Roy tuin (het verhaal gaat de Le Roy de opdracht kreeg op basis van schetsen op de achterkant van vier enveloppen) en ook

niet voor de Ekokathedraal in Mildam. Een ekokathedraal die ontstaat in de tijd. Hij had hiervoor contact met verschillende aannemers voor aanlevering van materiaal, vooral met Harm Oord van aannemersbedrijf Joost Visser maar ook met Lolkema in Oudeschoot. Die hadden elk hun vaste plek in Mildam waar ze hun materiaal konden brengen. Als de chauffeur weer met een lading stenen kwam, dan zei Le Roy "Bedankt. Precies wat ik nodig had!".

OPRICHTING STICHTING TIJD

Omdat Le Roy zich tot 1995 niet meer

Vloertegels van Protestantse Kruiskerk in de Le Roy tuin

met zijn tuin aan de Pres. Kennedylaan en Europalaan had bemoeid, waren de activiteiten daar minimaal, waardoor de toegankelijkheid verslechterde. In 1995 pleitte Tiemen Stuiver van D66 bij de gemeenteraad voor het ontwikkelen van een nieuw beheersplan. Le Roy mengt zich nog een keer in de discussie, en stelt in een brief dat zijn project mislukt is omdat er nog steeds geen omwonenden actief worden betrokken bij de invulling van het gebied. Door de oprichting van de Stichting TIJD door Louis en Inge Le Roy in 2001, was er een formele instantie waarmee de gemeente een overeenkomst kon aangaan die

de ontwikkeling van de Le Roy-tuin kon begeleiden. Dat resulteerde op 19 juni 2005 in de ondertekening van een intentieverklaring die Le Roy en de gemeente Heerenveen ondertekenden, waarin de stichting TIJD voor de periode van 100(!) jaar de supervisie kreeg over tuin in Heerenveen-Midden. Onder leiding van een bouwmeester, die als contactpersoon geldt tussen de gemeente, stichting TIJD en buurtbewoners, werd het ekokathedrale proces weer nieuw leven ingeblazen. De eerste bouwmeester was architect Rob Hendriks, en momenteel bekleedt Peter Wouda deze

naderd en bereid gevonden deze taak op zich te nemen, die hij tot op de dag van vandaag vervult.

Le Roy zijn projecten zijn nooit af, maar eindeloos in ontwikkeling. Hij vroeg zich dan ook af hoe hij er voor kon zorgen dat de ontwikkeling van de ekokathedralen in Mildam en Heerenveen, ook ná zijn overlijden, door konden gaan. Hij wilde de grond in Mildam eerst schenken aan de Gemeente Heerenveen, maar Rinse van der Schoot, jurist bij de gemeente, bracht hem op het idee om een stichting op te richten. De naam van de stichting zou eerst Stichting Estafette heten, maar uiteindelijk is dit de Stichting TIJD geworden. Tijd was volgens Le Roy het grote mysterie van de wetenschap, en zijn projecten zouden eindeloos in de tijd moeten groeien. De tijdshorizon op oneindig. Dus werd op zijn verjaardag op 31 oktober 2001 de stichting TIJD opgericht, met Peter Brinkman als eerste voorzitter, en verder Ad Geerdink (directeur Museum Willem van Haren, nu Museum Heerenveen), Tiemen Stuiver, Jurrit Bergsma,

In 2005 ondertekende de gemeente Heerenveen en de stichting TIJD een overeenkomst waarbij de stichting de taak kreeg om de Le Roy tuin als een ekokathedraal te laten ontwikkelen. Burgemeester Peter de Jonge en Louis Le Roy zetten hun handtekening onder dit contract dat uniek is omdat het over een periode van maar liefst honderd jaar is.

Op 15 juli 2012 overleed Louis Le Roy, in zijn atelier waar hij zo veel mensen heeft ontvangen om over zijn ideeën te praten. Zijn vrouw Inge bleef tot haar overlijden in 2019 in het huis aan de Prins Bernhardweg wonen. Eerder dat jaar overleed haar dochter Ingrid Le Roy. De stichting TIJD gaat door.

Le Roy zijn ideeën leven nog steeds bij veel mensen en organisaties. Op Universiteiten wordt over zijn werk gesproken, studenten doen onderzoek naar de invloed van Le Roy op de inrichting van de openbare ruimte, er zijn tentoonstellingen over hem zoals bij voorbeeld een semi-permanente ruimte in het Nieuwe Instituut in Rotterdam, maar ook de tentoonstelling in Museum Heerenveen van september 2024 tot januari 2025 is een

Het grasveldje aan de Jan Mankeslaan werd een heuvelachtige terrein met veel begroeiing en gestapelde tegels.

mooi voorbeeld hoe actueel zijn werk nog steeds is. De Le Roy-tuin ontving in 2023 de Steenbreek-trofee en er worden nog steeds veel rondleidingen aangevraagd.

NOG MAAR NET BEGONNEN

Le Roy was zijn tijd ver vooruit met zijn ideeën over de manier waarop wij mensen met de natuur omgaan. Waar nu woorden als hergebruik van materialen en biodiversiteit bij velen bekend zijn, was dit in de jaren zestig en zeventig veel minder een onderwerp van gesprek.

De gemeente Heerenveen heeft in recente jaren laten zien dat ze Le Roy zijn werk op waarde schatten. Praktische voorbeelden van zijn invloed zijn bijvoorbeeld de "Le Roy perkjes" die in

2023 op het plein bij Sportstad Heerenveen zijn aangelegd. Dit was een initiatief van wethouder Jaap van Veen die er voor zorgde dat er een aflevering van het TV-programma Lodewijks Groene Geluk aan gewijd werd waarbij er ook opnames werden gemaakt in de Le Roy tuin in Heerenveen. Maar ook op andere plekken is de invloed van Le Roy merkbaar. Grasvelden worden omgetoverd tot beleefparken zoals inmiddels aan de Jan Mankeslaan en op het Rozenveldje is gebeurd. Ook projectontwikkelaars in Heerenveen zien Le Roy gebieden als een meerwaarde voor de openbare ruimte. Projectontwikkelaar Zwanenburg roemde de Le Roy tuin bij de verkoop van de appartementen van het Tellepark aan de Europalaan (naast de Le Roy tuin) en bij hun nieuwbouwwijk Mooi

Skoatterwald zal een Le Roy muur worden gestapeld die een natuurlijk grens tussen particuliere tuin en openbaar parkje wordt.

Dit zijn een paar voorbeelden van groene projecten in de openbare ruimte, maar het ekokathedrale denken gaat veel verder. Het langetermijndenken (ook wel kathedraaldenken genoemd) is toepasbaar op allerlei terreinen zoals politiek, gezondheidszorg, onderwijs, klimaat en kunst. Le Roy leert ons om na te denken over de gevolgen voor komende generaties door de keuzes die we nu maken.

De Engelse filosoof / schrijver Roman Krznaric heeft hierover een mooi boek geschreven: "De goede voorouder". Krznaric was in 2021 in de ekokathedralen van Mildam en Heerenveen (zie foto). Dit jaar zijn er samen met de bibliotheek Heerenveen een viertal bijeenkomsten georganiseerd die dit kathedraaldenken behandelen, met Le Roy zijn uitspraak in gedachte: 100 jaar stelt eigenlijk helemaal niets voor! Toen hem op latere leeftijd gevraagd werd, nadat hij 40 jaar aan zijn ekokathedraal had gewerkt, of hij tevreden was over zijn werk, antwoordde hij dat hij nog maar net was begonnen. Het is een opdracht die hij meegaf aan de volgende generaties om door te gaan met zijn werk, en dan niet alleen in Mildam en Heerenveen, maar overal in Nederland.

Bezoek van de schrijver Roman Krznaric aan de ekokathedraal in Mildam en Heerenveen op 21 november 2021